زمانی مر□ق ل□ کوێوە دێت ؟! …
دکتۆر: مەولود ئیبراهیم حەسەن

با بەتێک بۆ گفتوگۆ ..

(هه موو ڕؤژێک کە خاتوو (میکایلا ئەر مەر) لە خەو هه ڵدەستێ
، ئەو بەزمانێک قسە دەکات کە جیایە لەگەڵ زمانی ئیتالی بۆ چینی
، پاش ئەوە ی توشێ حالەتیکی سەیربوو لە نێوان شەوو ڕۆژێکدا . ئەو
دایکە(٤٧ سال)یە، توشی زمانگؤڕان بووە ، ئەو پێی وایە قوربانی
یەکی ڕەگەز پەرستیە !میکایلا لە ناکاولە (ساڵی ٢٠١٥) زمانی
—لانکشایەر —ی لەبیرکرد، کە پێی وایە هۆکەی وێنەگرتنی لەرزە ییە
، ئێستا ئەو هه موو بەیانیەک کە لەخەو هه ڵدەستێ نازانێ بە کام
زمان قسان دەکات !زمانی چێنی یان فللیپینی یان زارێکی باشوری
ئەفریقایە ،یا ئەوەتە ئیتالییە یان پۆلەندیە یا ئەوەتە فرەنسیە
. ئەو پێی وایە کە ئەو کەسێکی نێوان ژمارەیەکی یەکجارکەمی
تووشبووە بە زمانگۆڕان !ئە م ڕەوشە وادێتە بەر چاو کە ئەو کەسە
بەزمانی بیانی قسان دەکات .کە زۆر بەی جاریش بە هۆی وەستانی میشک
و کێشەی دەماغ و کێشە دەروونیەکانە .

میکایلا کە کاری دیکۆرسازی دەکات دەڵێ :لە دووساڵی رابردوودا زۆر
کاری ڕەگەزپەرستی لەگەل کراوە !یەکەمجار کەوای لێدێت بگرێی لە
ساڵی ٢٠١٥ لە س□ پەرمارکێتەک بووە ، کە یەکێ گوتی : ئەو
پۆلەندیانە لە هه موو شوێنێک هه ن ! ئەمەش یەکجار ناخۆش بوو ،هه
ندێ کەسیش پێیان وایە من بەردەوام بەزمازنی چێنی قسان دەکەم .هه
ندێکی تر بە تەلەفۆن پەیوەندی دەکەن و بە پێکەنینەوە دەڵێن
:دەتوانم مریشکێکی سورەوەکراوەی نیو برنجم دستکەوێ ؟ ئەمە زۆر
جار روودەدات ، هه روەها بەردەوام دەبێت و دەڵێ: ئەگەر ئەمە
جارێک بێت مایەی پێکەنینە ! بەڵام ، کە زۆرجار ئەمەدەبیسیەوە ،
دەشێ کارەکە ڕوخێنەرو بیزارکەربێت .هه روەها میکایلا بەردەوام
دەبیت و دەڵێ :لەوەتەی مانگی پێنجیی ساڵێ ٢٠١٥ توشی ئەم کارەساتە
بووە ، بەردەوام هه وڵدەدات زمانی خۆی بگێڕیتەوە بە هۆی
بەردەوامی گۆرانی گوتنەوە .- گۆرانی گوتن بەزمانی دایکی !!) ئەمە
حاڵی خاتوو میکایلایە ڕۆژانە کە بەیانیان لە خەو هه ڵدەستێ ، ئەوە
هیچ کە بەزمانی دایکی قسان ناکات ؛ هه ر ڕۆژەش بە زمانیک قسان
دەکات کە خواستی خۆی نیەو وەک کاریکی ئۆتۆماتیکی بەسەریدا
دەچەسپێ ! ئێمە لیرە بە شێوەیەکی جیا لە نموونەکانی — فێربوونی

زمان بە لە بەرگرتنەوە – قسەی لە بارەوە دەکەین و دەیکەین بە نموونەی زۆر پرسیاری بێ وەڵام و گەڕان بەدوای وەڵام دا.

زمانی مرۆڤ لە کوێوە دێت ؟
خاتوو میکایلا ئەرمەر

لە لێکۆڵینەوەی (فێربوونی زمان بەلە بەرگرتنەوە) (١)دا نموونەی زۆرمان بینی لەوەی کە کە سانێک بە هۆیەک لە هۆیەکان ، زمانی قسەکردنیان دەگۆڕێ . زمانی دایکیان لە بیر دەکەن و بە زمانێک قسەدەکەن کە پێشتر نە یانزانیوەو هە ندێ جار ناوێشیان نە بیستووە ! نموونە هە یە کە کە سانێک بەم زمانگۆڕانە فێری زمانیک بووبن کە بەزمانی مردوو دەژمێردرێ ! وەک زمانی فیرعەونییەکان ، هە ندێک لە زمانگۆڕاوانە فێری زیاتر لە زمانێک بوون لە هە مان ڕووداودا ، دوو زمان و سێ زمان و چوارێشمان بەر چاو کەوتووە ؛ ئەمانە کە زمانیان گۆڕاوە ..زمانە تازەکە زمانێکی جێگیر بووەو لە گەڵی ماوەتەوە و بەردەوام قسەی پێکردووە . بەڵام خاتوو (میکایلا ئەرمەر)کە بەزمانی لانکشایەر قسەی دەکرد لە ناکاو ساڵی ٢٠١٥پاش گرتنی وێنەیەکی لەرزە موغناتیزی زمانی دەگۆڕێ و هە موو بەیانیێک کە لە خەو هە ڵدەستێ ؛ بە زمانێک قسە دەکات جیایە لە زمانەکەی ڕۆژی پێشتر ! ئەو زمانە خۆشی نازانێ کام لە م زمانانەیە .

.ئایا بە زاری سینی یان فلیپینی یان بە زاری خوارووی ئەفریقیا یا ئەوەتە بە زمانی ئیتالیایی یان پۆلەندی یا ئەوەتە بە زمانی فەڕەنسی قسان دەکات !؟ ئەم نەخۆشە بارێکی دەروونی خراپی لای ئەم ژنە دروستکردووە وهە ربۆیە پزیشکەکان ئەم زماگۆڕانە بە نەخۆشی(٢) دەزانن وزۆریش بە زەحمەت بەیان چاک دەبنەوە ، چاک بوونەوە بە مەبەستی گەڕانەوەی ئەوکەسە بە نەخۆشی پێش سەدمەو زمانگۆڕانەکە ، تەنیا نموونەیێک کە من بینیم چاکبووەوە ئەوێش پیاوێکی ئیزەدی بوو بە ناوی (نەواف)(٣)، کە پاش ئەوەی لە خەو هە ڵدەستێ زمانە کوردیە کرمانجیە ئیزەدیەکەی لە بیردەکات و بە زامانی ئینگلیزی دەکەوێتە قسە کردن و کەسو کاری بەهۆی وەرگێڕ لێی حالی دەبن و قسەی لەگەڵ دەکەن ، سەرەڕای ئەوێش باوەڕیئایینیە کەشی کە ئایینی(ئیزەدی) بوو گۆڕا بوو بە (مەسیحی) ئەو پیاوە مامۆستا (مە ڵا عەلی کوردی کەلەک)(٤)چاکی کردەوەو بەکوردیەکەی خۆی کەوتەوە قسە کردن و گۆڕاوە سەر ئایینی ئیزەدیەکەی جارانی ؛ ئەمە لەڕێ نامانەوە بەوردی باسی هۆی زمانگۆڕان و هە وڵی چارەسەری زمان و بارە دەروونیەکەی خاتوو (میکایلا ئەرمەر) بدەین ئەمە مەبەستی ئەمە نیەو کاریئێستای ئەمە ش نیە . ئەوەی ئەمە بە گرنگی دەزانین

و جێگای پرسیارەو وەڵامە کەی زۆر ئەستەمە ! کۆبوونەوی ئەم هه موو
زمانە یە لە کەسێکداو بێ خواستی خۆی هه ر ڕؤژەی بە یەکێکیان قسان
دەکات یان ڕۆتتر هه ر ڕۆژەی یەکێک لە و زمانانە چاڵاک دەبێت و
خاتوو میکایلا هیچ ڕۆلیکی نیە لە چالاککردنی زمانی ئەورۆژە. کە بە
م زمانە تازانە دەدوێ، دیارە هه موو پێویستیەکانی زانینی
زمانەکەی لا جێگیر بووەو بەوشەو فەرهه نگ و فۆنەتیک و دەستورەکانی
زمان و کلتوریشەوە ؛ هه ربۆیە دەتوانی لە گەڵ کەسانی ئەو زمانە
قسان بکات وتێیانبگات و لێی تێبگەن . کە ئەم ڕەوشە زۆر جیایە لە
ڕەوشێ فیربوونی زمانێکی تازەو ڕێگای فێربوون و زەمەنی فێربوون و
ژمارەی زۆری زمانەکان .کە سانی ئاسایی کاتێکی زۆریان دەوێ تا
فێری زمانێکی تازەببن بۆ ئەوەی بە تەواوی قسەی پێ بکەن .کەچی ئەم
ڕوود اوەی بەسەر ئەم خاتوونە دا هاتووە هه موویاساکانی پێشووی
تێکشکاندووە !

ئێمە دەزانین منداڵێکی ئاسایی تا زمانی دایکی بەتەواوی فێر دەبێت
نزیک بە دووساڵ زمەنی پێویستە . بەڵام ؛ ئەم زمانگۆڕاوانە بە
کتوپڕیی و لە ناکاو زیاتر لە زمانێک فێردەبن و قسەی پێ دەکەن ؛
پرسیاری زۆر هه ڵدەگرێ.
پرسیاری گرنگ ئەوەیە کە ئەو زمانانە لە کوێندەرەوە دێن ؟ ئایا لە
دەرەوەی جەستەی مر□ؤ□کانن ، یان لە نێو جەستەی دان و بەم
ڕوود اوانە چالاک دەبنەوە ؟ زانست باس لەوە دەکات کە =جینی زمان
(foxp2– ٢ فۆکس پ
)لە مێشکی مر□ؤ دا بەرپرسە لە زمان و دەستوورو فەرهه نگی زمانی
مر□ؤ و قسەکردنی ،ئەمەش لە بارە ئاساییە کەیدا بە هۆی کەلەکە
بوونی فیربوون تەواوی زمانە کە لە نێو ئەم جینە بەرپرسەدا کۆ
دەبێتەوە ، سەرەتا تەنیا زمانی دایکەو دواتر بە هۆی ڕێگاکانی
فێربوونی باو لە نیوەندەکانی فێربوون زمانی تریشی دەچێتە سەر بە
پێی تواناو خواستیی کە سەکە ؛ پرسیارە گرنگە کە ئەوەیە :ئەم هه
موو زمانانە لە کوێ هاتن و پێشتر لە کوێندەر بوون ؟! کە ئەو
پێشتر هیچیانی نەدەزانی . ئەگەر هه ر لە نێو جینی بەر پرسی زمان
دابوون ؟ بۆچی خاوەنەکەی قسەی پێنەدەکردن ؟ چۆن ئەم هه موو زمانە
لە ویدا کۆببوونەوە ؟ ئەگەر بە هۆی ڕوود اوە کتوپڕەکەوە هاتوون لە
کوێندەرەوە هاتوون ؟ ئایا دەکرێ مێشکی مر□ؤ ب□ تایبەت جینی
بەرپرس لە زمان و قسە کردن وەک(ڕادیۆ)یەک تەماشا بکەین و ئەو
شووێنەی کە زمانە کانی لێوە هاتووە وەک (ئێستەگە)یەکی پەخشکردن
قبول بکەین ؟ باشە ئەوە جینەکە لە نێو جەستەی مر□ؤ دایە ،گوتمان
ڕادیۆی وەرگرتنە ! ئەی ئەو ئێستگە یەی ناردنە لە کوێندەرەو چۆن

کاردەکات و چەند زمانی تێدا کۆبووەتەوە ؟
ئێستا ئێمە لە کۆمبیوتەردا دەتوانین چەند زمانی بمانەوێ دایبەزێنین و بیخەینەسەر کیبۆرد و بە شە جیا جیاکانی لاپتۆپەکەمان . لیرەدا شوێنی هێنانی زمانە کە دیارەو جێگای وەرگرێش دیارە .
بەڵام لە زمانگۆڕانە کەدا لە مر□ق جیگای لێوە هاتنی زمانە تازەکان دیار نیە ؟!!
ئەگەر ئێمە بە وردی سەیری کۆی زمانگۆڕاوەکان بکەین کە دەبینین ..هه موو زمانە کانی مر□ق قسەی پێکردوون لە کۆن و ئێستا بە مردوو و زیندووەکانەوە ، لەم زمانگۆڕانانەدا دەبینرێن و هه ن . هه ن واتە لە نێو میللەتێک و لە وڵاتێکدا قسەیان پێکراوەو ئێستاش قسەیان پی دەکرێ . بەڵام ؛ لە نێوان ئەم دووری زەمەن ودووری شوێنانەدا ئەم زمانە چۆن دەگاتە ئەو کەسەو دەبێتە زمانی قسەکردنی ؟؟

تیئۆرەکانی دروستبوونی زمان هه رچیەک بن بۆ ئێمە گرنگ نیە !چونکە ئێمە خاڵێ هاوبەشی زۆر دەبینین لە نیوان تیئۆرەکانی زمان دروست بوون ؛ بە تێئۆرە ئایینی و ئەفسانەیی و زانستیەکانیشەوە ! ئەوەی گرنگەو هۆکەی بزانین ئەو زمانانە لە کوێندەر هه لگیراون وچۆن بە سەدمەیەک و تایێک و کەوتنێک ئاوا زوو لە کەسی بەرکەوتوو ئامادە دبن ویەکسەر دەبن بە زمانی قسەکردنی !؟
ئەگەر تائێستا زانست وەڵامێکی پێ نیە ! هێندەی ئێمە بیزانین – واچاکە پەنا بۆ چێڕۆکە ئایینیەکان ببەین و دان بەوە دابنێن کە خودا مرۆڤەکانی فێری زمان کرد !!

باشە ، ئەو زمانە چ زمانێک بوو کە خودا مرۆڤەکانی فێرکرد ؟؟ئایا تەنیا زمانێکی فێرکردن ؟ ئەوەتە لە قورئاندا دەفەرمووێ □ ئادەمی فێری هه مووناوەکانکرد) (٥)ئێمە ئەم واتایە واوەردەگرین ، کە خودا ئادەمی فێری هه موو ناوەکان کرد ، لە ناویشدا وای لێکد□ینەوە کە مەبەست لەناو – وشە – یە و وشەش واتە زمان .واتە وشە مەبەست ناوەو ناوێش وشەیەو وشە ش مە بەست – زمان – ە و لە دەقەکەشدا –ناوەکان – هاتووەو بە شێوەی (کۆ) کە دواجار زمانەکەش دەکاتە – زمانەکان – .ئێتر خودا ئادەمی فێری هه موو زمانە کان کرد . لە گۆکردنی – ئادم – دەتوانرێ بە مانای کۆوەربگیرێ و بکاتە ئادەمەکان واتە هه موو مرۆڤەکان .واتە خودا هه موو مرۆڤەکانی فێری هه موو زمانەکان کرد !! پرسیارێکی لۆژیکی دێتە پێش ، ئەی بۆچی هه موو مرۆڤەکان ، هه موو زمانەکان نازانن و زۆربەیان هه ربە منداڵیەوە زۆر بەزەحمەت فێری تەنها زمانێ دەبن ؟!! دەکرێ

وەڵامی ئەم پرسیارە بەم شێوەیە بدرێتەوە: ئەی ئەوە نیە هە موو مرۆڤەکان پێکەوە ..هە مووزمانەکان دەزان !! ئەمە کە خودا بەو سفەتەوە بناسین و قبول بکەین کە کیتابە یەکتا پەرستەکان پێناسەی دەکەن ! ئەوکاتە خودا دەتوانێ هە موو شتێک بکات و هە موو کارێکی لەدست دێت .بەڵام ؛ هێشتا پرسیاری تر زۆر ماون و وەڵاممان دەستنەکەوتووە !! باشە ئەگەر ئادەمیەکان هە رهە موویان فێری هە موو زمانەکان کراون ، بۆچی مرۆق هە رلەدایک بوو قسان ناکات و نادوێ ؟ بۆچی زۆر بەزەحمەت و زۆریشی پی دەچێ هە تا فێری زمانی دایکی دەبێت !ئەگەر فێرکراون دەبێ زمانە کە بەشێک بێت لە جەستەی و هە رزوو ئامادەی بەکارهێنان بێت ، وەک دیتن و بیستن وجولەی سەرو مل ودەست و پێ و دەنگە دەنگ !! ئەوە هە موومان و بەردەوام دەبینین کە منداڵ وشە بە وشە و بەدووبارەکردنەوەی زۆرو بەردەوام و هەڵەکردن و بە راسکردنەوە و کەڵەکە بوون فێری زمانی دایکی دەبێت . ئێوشمان دیوەو زانیوە ، کە منداڵێک بە بچوکی دەکەوێتە نێو گورگان و جگە لەوەی وەک گورگ لە سەر چوار لەپ دەڕوات وەک گورگیش دەلوورێنێ ! واتە زمانێ مرۆڤیە ئادەمیە کە فێرنابیت و قسە ناکات !!؟ ئەم ئەنجامە بەرەو تیئۆری ئەوەمان دەبات کە منداڵ بە – پرسەی خانوادەیی – فێری زمان دەبێت ، وەک ئەوەی ئەگەر منداڵێک لە بچوو کیەوە کەدایک و باوکی کوردبن و بدرێت بە دایک و باوکێکی فەڕەنسی ..ئەوا منداڵەکە زمانی دایک و باوکە فەڕەنسیەکە فێر دەبێت ، نەک دایک و باوکە کوردەکە .کەواتە منداڵەکە کە فێردەکرێ ، نەک فێرکراوە و بەاوەتەوە .

دەگەڕێینەوە بۆ ئینجیل و بابزانین خودا لەوێ چۆن باسی زمان و فێربوونی زمان دەکات ؟!
لە ئینجیل داهاتووە : (لە سەرەتادا وشە بوو ، هە روەها وشە لای خودا بوو ، وشە هە ربەخۆی خودا بوو .) ئەگەر بەوردی سەنجی ئەم سێ ڕستەیە بدەین ، ڕستەی یەکەم و سێیەمیان زۆر لێک نزیکترن ، تا ڕستەی دووەم .لەسەرەتادا وشەبوو، وشە هە ربەخوی خودابوو .ئەم دوو ڕستەیە دەکرێ یەکتر تەواو بکەن و مەبەست بدەنە دەست .واتە ماناکەی وادەکەوێتەوە کە .. لەسەرەتادا وشە بوو وشەش هە ربەخۆی خودا بوو .ئەم ڕستە تازەیە کارێکە ڕێك دەخات و مەبەستەکە دەداتە دەست .

واتە خودا- وشە – وشە زمان بوو ..زمان خودا بوو . کەواتە ئەم خودا زمانە وەک لە قورئاندا هاتووە : (خودا مرۆڤی بەجوانترتین شێوە دروست کرد .)لە فەرموودەیەکی پێغەمبەریش دا هاتووە :(خودا

ئادەمی لەسەر شێوەی خۆی دروست کرد .)کەواتە ئەو جوانترین شێوەیە ، شێوەی خودایە کە مرۆڤی لەسەر دروست کراوە ، ئەو خودایەی کە لەسەرەتاوە وشە بوو ..وشەش هه ربەخۆی خودابوو ! دەئ ئەو خودا جوانە کە وشە بوو مرۆڤی لەسەر شێوەی خۆی دروست کرد ، کە خودا وشە بوو !!دیارە لە دەقە ئایینی و ئەفسانەییەکان باس لەوەش دەکەن کە خودا مرۆڤی لە خۆڵ و ئاو خوێن و نووری خۆشی دروست کردووە ، واتە مرۆڤ ، نە بەتەنیا لەوشە دروست کراوە نە لەئاوو نە لە خوێن و نووریش ! بەلکو پێکهاتەیەکە لەمانەو زۆری تریش ، کەزمان یەکێکیانە دروستکراوە! واتە هه ر ئەمەشە ، واتە زمانی مرۆڤ لەو هه موو کائینەکانی تر جیادەکاتەوە ئەوەش قسەکردنە .واتە بەکارهێنانی ناوو وشەیە . ئەمە لەوەمان نزیک دەکاتەوە کەبلێین : بەشێکی پێکهاتەی دروستکراوی جەستەی مرۆڤ.. زمانە . ئەوەتە زانستی نوێش دەیسەلمێنێ کە (جینی فۆکس پی ٢) لە نەوجینەکانی جەستەی مرۆڤ بەرپرسە لە زمان و قسە کردنی مرۆڤ خۆی .

لە چێڕۆکە ئایینییە ئیسلامیەکە (ناو=زمان) وا دەخاتە بەر زیهن کە خودا زمان دەزانێ و ئەوە خودایە ئادەم فیری زمان و قسە کردن دەکات .بەڵام ، لە ئینجیل دا دەڵێ (لەسەرەتادا وشە بوو ،هه روەها وشە لای خودا بوو ، وشە هه ربەخۆی خودا بوو) واتە وشە خودا بوو ..خودا وشە بوو،ئەم دوو باسکردنەش وەک یەک ناکەونەوە ، سەرەڕای ئەوەی کە لە قورئان دا زۆر بە ڕوونی باسی ئەوە دەکات کە خودا ئادەمی فیری ناوەکان = زمان کردووە . بەڵام لە ئینجیل دا بەم شێوەیە نیە !

هه رچەندە دەقی چێڕۆکە ئایینیەکان دەکرێ بە جۆریکی تر بخوێندرێنەو،وەک ئەوەی یەکە لە ڕیکۆڵەرانی چیڕۆکەکانی قورئان دەنووسێ :ئەمە نابێ چیرۆکەکانی قورئان واوەر بگرین کە چۆنە ئاوها ڕوویانداوە ، بەڵکو حیکمەتی چێڕۆکەکە گرنگە .هه روەها چیڕۆکە ئەفسانەییەکانیش زۆر جار دەبێ وەک هێما وەریان بگێرێن ، نەک وەک ئەوەی لەدەقەکەدا باسی ڕوودانەکانیان دەکرێت .ئەوتە لە کتێبی پیرۆز دەڵێ :بڵاو بوونەوەو پەرت بوونی زمان و هه لەت و پەلەت بوونی مرۆڤەکان لە خاکی - شینعار - بوو، ئەوەی دواتر بوو بە بابیل وزەمەنی ئەم ڕووداوەش بە(٤٢٠٠)ساڵ دەگێڕنەوە !ئەگەر بەوردی ئەم دەقە شێبکەینەوە ، ئەوا دەردەکەوێ پێش پەرت بوون و لەکپچڕانی خەلک و خاک و زمانە کە ، زمانێک هه بووە خەلکەکە قسەیان پێکردووە ! دواتر کە لەکدابڕاون زمانەکە پارچە پارچە بووەو زۆر زمانی تری لێ پەیدابووە .ئەم هه واڵە ئایینیەو ئەگەر باسی زۆر بوونی زمان

دەكات ..ڕاستە ، دەشێ وابن□ت ! بەڵام ، ئەم چيڕۆكە پێمان ناڵێ ئەو زمانەی خەڵكە كە پێی دەدوان پێش ئەوەی – يەهوا – دەريان بكات و پەرت و بڵاويان بكاتەوە ، چۆن دروست بووە ؟ كە ئێمە ليرە زياتر پێويستيمان بەچۆنيەتی دروستبوونی زمان هه يە لە سەرەتاوە . نەك پەرت و بڵاو بوونەوەی . ئەو زەمەنی(٤٢٠٠)ساڵەش بۆ دروستبوونی زمان دايان ناوە ، لە گەڵ ڕەوتی ژيان و سەر هه ڵدانی شارستانييەت ناگونجێ ! كە هه رتەنی پەيدابوونی نووسين ل□ك□□ران بۆ(٣٢٠٠ تا ٣٥٠٠)ساڵ پێش زايينی دەگەڕێننەوە ، كە دەكاتە نزيك(٥٥٠٠ – ٦٠٠٠) ساڵ ، ديسان ئەم (٦٠٠٠) ساڵەش هه رزۆر كەمە بۆ سەرەتای پەيدا بوونی زمان ، ئەگەر پشت بە زانستی مرۆڤناسيی و شوێنەوارناسيی ببەستين !

مردووەكانی ئەشكەوتی شانەدەر:

ئەگەر بەوردی ئەنجامی پشكنينەكانی(ئەشكەوتی شانەدەر)(٦) بخوێنيەوە ، بۆمان دەردەكەوێ كە لە(٦٥٠٠٠)سال پێش زايين ئەشكەوتنشينەكان مردووەكانی خۆيان ناشتووە ! زاناكان لەم جۆری ناشتنە زۆر ئەنجاميان بە دەست هێناوە ، وەك ئەوەی كە مردووكانيان وەك منداڵ□ ل□ ناوزگی دايكياچۆن گرمۆلە دەكات ئاوايان ناشتوون ، مردووكانيان پيكەوە ناشتوون ، كەرەستەی سادەی دروستكراوی خۆيان، ئەوان□ □ۆژانە بە كاريان دەهێنان ..ئەوانيشيان لە گەڵ ناشتوون . لە سەر هه موو ئەمانەش بە هه شت جۆر گوڵ جەستەكانيان گوڵپۆشكردوون . ئەمانە هه مووی وای لە (ڕالف سوالكی) سەرۆكی تيپەكە و جەماعەتەكەی كرد . بڵێن ؛ ئەم مرۆڤانەی ئەشكەوتی شانەدەر كە(بە نياندرتالی شانەدەر) ناسراون ..جۆرەئايينەكيان هه بووە .چوون وەك لە كۆی كاری ناشتنی مردووەكان دەردەكەوێ ، بڕوايان وابووە ئەم مردووانە زيندوو دەبنەوەو جارێكی تر پيكەوە دەست بە ژيان دەكەنەوەو كەرستەكانی خۆيان بە هه مان شێوەی پێشوو بەكار دەهێننەوە !ئەمە ئەگەر جۆريك بێت لە بيرۆكەيەكی ئايينی و مرۆڤەكان بڕوايان پێی هه بووبێت ..ئەوا ئەو باوڕەی كە لايان وابووە مردووكان بە شێوەی پێشو زيندوو دەبنەوەو بە هه مان شێوەش كەرستەكانيان بەكاردێننەوە ؛ ئەوا ئەم باوەڕە باوەڕێكی ئەفسانەييە !! چۆن ئەگەر مردووەكان بەپيی جۆريك لە ئايينەكان بەجۆرێك لە جۆرەكان زيندوو دبنەوە؛ ئەوا بە هيچ شێوەيەك بەشێوەی پێشو زيندوونابنەوەوهه مان كەرستە بە هه مان شێوە بەكار نا هێننەوە ؛ كە بەڕای ئێمە وەك لێكۆڵەريكی ئەفسانە ..ئەمە ڕايەكی

ئەفسانەییە ! کەواتە لیرە پێکەوە ئایین و ئەفسانە سەریان هه ڵداوە . بەهیچ شێوەیەک ئاقڵ نایبڕێ کە ئەم هه موو کارو بڕوائایینی و بیرۆکە ئەفسانەییە بەبێ قسەکردن ڕووی دابێ !! هه ربۆیە دەبێ ئەشکەوتنشینەکان ئەووەختە بەزمانیک.. هه رزمانیک بیت قسەیان کـــردبێ ، کەدەکــرێ بە (زمـــانی ئەشکەوت) نـــاوی ببـەـیـــن .کە ئەشکەوتەکەش شانەدەرە ؛ کەواتە زمانەکەیان زمانی (ئەشکەوتنشیـنانی شانەدەر)ە ئەگەر ئەوەش لە بیرنەکەین کە زەمەنی مردووناشتنەکانی ئەشکەوتی شانەدەر(٦٥٠٠٠)ساڵ پێش زایینە ! دەبێ ئەوش ڕەچاو بکەی کە زمانەکە زۆر پێش ئەو زەمەنە دروستبووەو بەرە بەرە پێگەیشتووە .

هه ربۆیە هه ندێک لەزاناکان لەسەر ئەو باو□□ن کە باپیرانی مرۆڤ لە فێربوونی زماندا توانایەکی گەورەیان هه بووە ، ئەگەر سەیری ئەو وێنانەی ئەشکەوتەکان بکەین کە بۆ(٣٠٠٠٠٠ تا ٧٠٠٠٠٠)هه زار ساڵ دەگەڕێتەوە بۆ چەرخی بەردینیی کۆن ،کە هه ندێ لە زاناکان دەڵێن : مرۆڤ بەر لە(١٠٠٠٠٠)ساڵ پێش ئێستا دەستی بەوەکردووە کە زمان فێر ببێت . بۆ دروستبوونی زمان زاناکان ز□م□نی تریشیان دەستنیشانکردووە بۆ نموونە زمان لە نێوان (١٥٠٠٠٠ تا ٣٠٠٠٠) ساڵ پێش زاین دروست بووە ، ڕایەکی تر هه یە دروستبوونەکە بۆ (٥٠٠٠٠٠) هـــه زار ســـاڵ پێــش ئێســـتا دەگێڕنەوە .وەک دەبیـــنـــن تیئۆرەکـــانی دروستبوونی زمان و سەردەمەکانی دروستبوونی زمان زۆرن و لێک جیان .

دەقێکی ئەفسانەیی بۆ دروستبوونی زمان “

وەک دەقە ئایینیەکان دەقی ئەفسانەییش هه یە باس لە دروستبوونی زمان دەکات ، لەم ئەفسانەیەدا دەڵێ :هه بوو نەبوو لە زەمانی کۆنداخەلک هه موویان لە گوندێکی گەورەدەژیان و تەنیا بە یەک زمان قسەیان دەکرد .ئەم ئەفسانەیە لەنێو هۆزەکانی(بەرزاییەکانی میانمار) دەگێڕدرێتەوە .هه روەها دەلێن : وەستاکان خەریکی دروستکردنی بورجێکی بەرزبوون، بەم هۆیەوە بەرە بەرە شێوازی زۆرو جیا جیایان لە قسەکردن بەدست هێنا،دواجار بە سەر زەویدا بڵاو بوونەوە . دوور نیە کە دانیشتوانی ڕەسەنی ئەفریقاوڕۆژهه ڵاتی ئاسیاو مەکسیک و زۆر جێگای ترئەمانیش ئەفسانەی هاوشێوەیان هه بێت .

ئەگەر سەرنج بدەین ..دەبیـنین کە ئەفسانە کە دەڵی: لە زەمانی کۆندا خەڵک لە گوندێکی گەورە دەژیان و بە یەک زمان قسەیان دەکرد

باسی قسەکردن بە یەک زمان دەکات ، کەچی؛ ناڵی ئەم زمانە چۆن !.
وکەی دروست بووە !؟ بەڵام ئەوەش باس لە شێوازی زۆرو هە مە جۆر دەکات کە دواجار زمانە کە پێی بڵاو دەبیتەوە . واتە لێرەش لەم دەقە ئەفسانەییە شدا زەمەنی دروستبوونی زمان باسی لێنەکراوە ، هەندێهە یە قسەکردنەکەی خەلکی گوندە گەورەکە بە زەمەنی(هە بوو.. نەبوو)دەگەڕێنێتەوە .واتە زەمەنی ئەفسانەیی لە کەنیدا .
کەواتە تائیستا نە گەیشتینە ئەوەی بزانین زمان چۆن دروستبووەو کەی دروستبووە ؟هەندێ هە یە لە نێوهە موو تیئۆرەکان تیئۆری – لاسایی کردنەوەو گۆڕین دەنگی هەمائی بە وشەی مانادار و ورد ورد کەلەکەبوون – لە هە مووان نزیکترن لەواقیعی دروستبوونی زمانی مرۆق .

ئەگەر چیەکە ئایینە کان زەمەنی دروستبوونی یەکسەرەیان لەوەربگرینەوەو ئەوە قبول بکەین ئەوانیش بەجۆرێک لە جۆرەکان باس لە فیربوونی بەرە بەرە دەکەن ، ئەوا لە گەڵ تیئۆرە زانستیەکان لیکنزیک دەبنەوەوکێشەی دروستبوونە کە هە تا ڕاددەیەک ئاسان دەبێت ، بەڵام؛ زەمەنی دروستبوونەکە ، وەک زەمەنیکی دیارو چەسپاو هە ردەمینە ! ئەوسا چاکترین زەمەن بە پێی تیئۆری گەشە کردن ئەوەیە لە گەڵ گەشە کردنی جەستەی مرۆق و گەشەی شارستانیەت بگونجێ ، ئەوسا هە ر تیئۆری پێ بە پێ دروستبوون دەمێنێتەوە کە هە موو لایەک قبووڵی بکان .

ئێستا جارەکی تر دەگەڕێینەوە سەر ئەوەی کە زمانە کان هە موو لە کوێندەر هە ڵگیراون ؟ئایا هە موو زمانە کان لە زماندانی هە موو مرۆڤەکان هە ڵگیراون ؟! واتە هە رمرۆڤێک لە نەو(جینی فۆکس پ ٢) کەیدا هە موو زمانەکانی لەگەڵ خۆی هە ڵگرتووە !؟ یان هە موو زمانەکان لە نەو زماندانی هە موو مرۆڤەکان پێکەوە – واتە هە رمرۆڤەو چەند زمانێکی لا هە ڵگیراوە ! یان لە جێگایەکی ترە کە بەردەوام پەیوەنددارە بە مرۆق کەبوونەتەوە ؟ باشە ئەگەر وابێت .. ئەو جێگایە کوێندەرە ؟

لە گواستنەوەی زمان لە مرۆڤێکەوە بە مرۆڤێکی تر ، دەتوانین پەنا بە شێوەی هاو بەشە و زگماکی و جمکانەی مرۆڤەکان ببەین ، کە دوو جمک هە ر چەندە لیکدووربن ، بەڵام؛ جۆرێک یەک هە ستیان هە یەو هە ست بە خۆشی و ناخۆشی یەکتر دەکەن ، کاتێک یەکێکیان نە خۆش دەکەوە ئەوەی تریش نە خۆش دەکەوە و کاتە یەکیان دەخۆش دەبێت ئەوەی تریشیان دەخۆش دەبێت .ئەمە ئەم تیئۆرە جمکیە بە هە موو مرۆڤەکانیش قبووڵ بکەین ..کە ئەوانیش لە سەرەتای دروستبوونیان بە

پێی هه موو تیئۆرەکان جۆرێک جمکانەن ! واتە هاو بەشی و وەک یەکیان هه یە .هه ر لە خاڵێ سەرەتاو پێکهاتەی جەستەو خوێن و ئیحساس و هه ستەوە تا دەگاتە جۆری بیرکردنەوەو بەکارهـێنانی زمانەوە .بۆیە ئەم هه موو هاو بەشێە پیکهاتەییە جەستەییە یارمەتی ئەوەمان دەدات کە بڵێین : پەیوەندیەکی بۆماوەیی لە نێوان هه موو مرۆڤەکاندا هه یەو لەم جۆرەکات□ن – م□بەست کاتی س□د□م□و زمانگۆڕان – ە بێ خواستی مرۆڤەکان خۆیان هه ندێکیان زمان ئالوگۆڕ دەکەن ! وەک ئەوەی بێ خواستی خۆشیان تاکەکان زمانیان دەگۆڕێ .

ئەگەر ئەمە کارە میکانیکیە ئۆتۆماتیکیەکە بێت ! ئەی باشە زمانەکان چۆن هه رهه موویان بە تەوای و ئامادەن بۆ بەکارهـێنان و قسەپێکردن لە کن مرۆڤەکان کۆبوونەتەوە و هه ن ؟ چۆن لەسەرەتادا مرۆڤەکان تاک تاک و گروپەبچوکەکان تەنیا یەک زمان فێردەبن ، دواتر بە پەرتی و لێکدووری بە زەمەن و بە جوگرافیاوە زمانی تر دروست دەبن . کە ئەم تیئۆرە یارمەتی ئەوەمان دەدات کە بڵێین : مرۆڤەکان بە تاک تاک هه رتەنیا یەک زمان فێردەبن ؛ کەواتە چۆن هه موو زمانەکان لەکن هه موو مرۆڤەکان عەمباربوونە ؟! ئەم ژنە بە هۆی س□د□م□یەکەوە ، ئەم هه موو زمانەی لە کوێ بۆ هات و چۆن لای ئەوهه ر ڕۆژەی یەکێکیان چاڵاک دەبێت ؟

ئەگەر زەمەنی فێربوونی زمان و چۆنیەتی دروستبوونەکەی تیئۆری زۆری هه یە ! ئەوا تا ئێستا من ڕاوبۆ چوون و تیئۆریکم نە دۆزییەوە کە بۆمان ڕوون بکاتەوە کە چۆن ئەم هه موو زمانە بە هۆی س□د□م□یەکەوە لای تەنیا مرۆڤێک کۆبوونەوەو چاڵاک بوون ؟ من خۆشم نە گەیشتم بە قەناعەتێک و هۆیەکم دەستنەکەوت بە گونجاوی بزانم بۆ ئەوەی خوێندەوارانی پێ ڕازی بکەم ! تا ئەو ڕۆژەی کە زانست ئەم نهێنیە و زۆری ترمان لە نهێنیەکانی کەون و جەستەی مر□ق ب□ ئاشکرا دەکات ، دەبێ هه وڵدەین و چاوە ڕێی داهێنانای زاناکان بین !. ئەم کەونە پڕ لە نهێنیە و کە مێکی زۆر کەمی زانراوەو زۆری ماوە بزانرێ ، جەستە و پیکهاتەی مر□ق پ□□ لە نهێنی و کەمێکی زۆر کەمی زانراوەو زۆری ماوە بزانرێ.!!

ئەم دوو بارە بوونەوەی – زمانگۆڕان – ە بەبەردەوامی لە مێژووداو لە نێو هه موو وڵاتان و میللەتان ، هه روەها زۆرجار کەسی زمانگۆڕاو زیاتر لە زمانێک جیگەی زمانی خۆی دەگرێتەوە ، دواجار ئەم خاتوو (میکایلا مەرمەر)ە کە هه ربەیانیەو بەزمانێکی ترو جیا لەوەی ڕۆژی پێشتر قسان دەکات ؛ حالەتەکان زۆر پرسیار بە دوای خۆی دادێنێ !

یەکەم : ئەوەیە کە ئەم زمانانە لە چ زماندان و عەمبارێک دا هە ڵگیراون؟

دووەم : ئایا هە موو زمانەکان لە نێو جینی بەرپرسی زماندا کۆبوونەتەوە ؟

سێیەم : ئایا زمانەکان لەدەرەوەی جەستەی مرۆڤ و لەشوێنێک دا هە ن ؟

چوارەم : چۆنە ئەم زمانگەلانە کتوپڕە فێربوونی تەواوو یەکسەرەی بەدواوەیە؟

پێنجەم : هۆی چیە زمانگەلاو هە ندێ جار زیاتر لە زمانیک فێردەبێت و پێیان دەدوێ ؟

شەشەم : هۆی چیە ئەم ژنە میکایلا مەرمەر بەم زمانگەلانە هە ر ڕۆژەی بە زمانەکی جیا لەزمانی ڕۆژی پێشتر قسە دەکات و ئەم بەردەوام زمانگەلانەشی لەدەرەوەی خواستی خۆیەتی ؟

ئەم پرسیارانە ئەرکی زاناکان گران دەکات و وادەخوازێ زانست بەدوای وەڵامەکاندا بگەڕێت ، چوونکە ئەم دیاردە مێژووییە ئەم دووبارەبوونە بەردەوامەی نێو جوگرافیای مرۆڤایەتی ناکرێ هە روا بمێنتەوەو زانستانە کاری لە سەر نەکرێ و تەنیا بە نەخۆشیەکی بە جارەسەری ناوببرێ !

ئەگەر نەرەدە و وەستانی مێشک و تای گران و سەرەشەی زۆر نەخۆشین و زۆر جار دەبنە هۆی ئەم زمانگەلانەو کەوتن و سەدمەش دەبنە هۆی نەخۆشی ؟ ئەی ئەم ئەنجامە کە زمانگەلانەکەی لێدەکەوێتەوە ، ناکرێ ئەم بەشی زمانگێرانەکە بە سودی مرۆڤ بەکار بێت و هۆی زمانگەلان و شوێنی زمانگێران و کاری زمانگەلانەکە بزانرێ و مرۆڤ لە ڕێی زانستەوە دواجار ئەم زمانگێرانە کۆنترۆل بکات و زانستیانەو بە سودی مرۆڤایەتی و بەتایبەت بە (فێر بوونی زمان بە لەبەرگرتنەوە) بەکاری بهێنێ و زەمەنی زمان فیر بوون کورت بکاتەوە ؟

ئەمە بە شێوەیەکی تیئۆری لە کتێبەکەماندا (فێر بوونی زمان بەلەبەرگرتنەوە) بەپشت بەستن بەم بەردەوامییەی زمانگەلان ، ڕیگامان بە ئەوە خۆشکردووە کەدواجار زانست دەتوانێ ئەم کارە بکات . خۆشبەختانە (دکتۆرنیکۆلاس مەنتی گرێپێنتە) زانای مێشک و کۆمپیوتەر لەزانکۆی ئێم –ئای –تی لەکەنەدا ئەم هە واڵەی ڕاگەیاند و گوتی ؛ لە داهاتوودا دەتوانین بە کەبسولێک مرۆڤ فێری زمانی ئینگلیزی بکەین .

باشە.. ئەوە ئەم کە پسولە بەرهە می زانستە و فیربوونەکەش وەک دەردەکەوێ کتوپڕە !ئەم کە پسولە چی دەکات ؟زمانە کە لە نێو کەپسولەکەیەو لە جینی بەر پرسی فێربوونی زمانی کە سەکەدا کەپی

دەکات ؟ یان کە پسولە کە ئەو زمانە ئینگلیزیە چالاک دەکات کە خۆی هەیە لە نیو زماندانی مرۆڤەکەدا !؟ ئەمانەش پرسیارن و وەڵامەکانیان ڕوون نیە ! بەڵام ؛ فێربوونە کتۆپڕەکە بە هۆی کە پسولەکەوە نزیکمان دەکاتەوە لە فێربوونی کتووپڕی ئایینی و ئەفسانەیی و هە روەها فیربوونی کتوپڕی دوای سەدمەوە .لەکۆڵینەوە لە م ڕووداوو دیاردانەو گەڕان بە دوای وەڵامی پرسیارەکان ، سەرەتای قۆناخێکی نوێی زانستە لە بارەی زمانەوە بە هە موو ڕەهە ندەکانی زمانەوە . بابزانین زانستی داهاتوو چ وەڵامێکمان دەداتەوە ؟!

تێبینییەکان:-

-(١) بە ئەوەی باشتر لەم بابەتە نزیک بیتەوە ، پێویست دەکات کتێبی (فیربوونی زمان بەلەبەر گرتنەوە – لە ئەفسانەی کوردیەوە بە زانستی سەردەم) لەکۆڵینەوەیەکی زانستی ئەکادیمی تیئۆری پێشبینیکارە باس لە داهێنانێکی گرنگ دەکات ، کە دواجار ڕوویدا بخوێنیتەوە .

-(٢)لە ڕاستیدا ئەم زمانگەرانە وەک نە خۆشیەک جاو لێدەکرێت و خۆشی لە ئەنجامی نەرەدە و سەکتەی دەماغ و سەدمەی توند پەیدا دەبێت ، بەڵام هە موو جارێ زمانی کەسەنە نەخۆشەکە دەگۆڕێ بە زمانێکی تر یان زیاتر لە زمانیک و ئەو کە سە بەوزمانانە دەدوێت و قسە دەکات و زمانە نوێکە بە تەواوی فێردەبێت ، ئەوەی بە لێکۆلینەوەکەی ئەمە گرنگە ..ئەم زمانە تازانەیە کە کەسەکان بەکتوپڕی فێری دەبن . ئەم زمانفێربوونە ئەوەدەهێنێ لەکۆڵینەوەی زۆری لەسەر بکرێت ، کە تا ئێستا ئەم لەکۆڵینەوەو کتێبەکەی خۆم من بەم شێوەیە بە تاقانە دەبینم ، هیوادارم داهاتوو لێکۆڵەران چاکترو زۆرتری پیوە خەریک بن .

-(٣)(٤) نەواف پیاوێکی ئیزەدی بوو ئەوەش کە لە خەو هە ڵدەستێ بەزمانی ئینگلیزی قسان دەکات و ئایینەکەشی لە ئیزەدیەوە دەگۆڕێ بە مەسیحی ، مامۆستا مەلا عەلی کوردی – کەلەک کە بیست سال زیاترە وەک خۆی باسدەکات ئەو جۆرە نەخۆشانە چاک دەکاتەوە ، کە لە نە خۆشخانەکان بێهیوادەبن ، هە رئەویش نەوافی چاککردەوەو بە زمانی کوردی کەوتەوە قسەو گەڕایەوە سەر ئایینەکەی خۆشی و وازی لە مەسیحیەت هێنا، ئەم کارەی (مامۆستا مەلا عەلی کوردی) وەک (دکتۆر ئاێئاێ سواریز)وایەو ئەوەش کە پیاوێکی مەسیحیە ئەوە چل سالە خەریکی ئەم جۆرە پزیشککاریەیەو بەشێوازی خۆی چارەسەری ئەم جۆرە

نە خۆشانە دەكات ، ئەم دوانە ئەوە هه ڵدەگرن لە چەندین لاوە لێکۆڵینەویان لەسەر بکرێ . من تا ئیستا ئەم ئایینگۆڕانەم بە م شێوەیە نەدیوەو نەمزانیوە کەسیش بە شێوەی مامۆستا مەلا عەلی بەم جۆرە نەخۆشی لا چاکبووبێتەوە !!

-(٥) بۆ ئێمە وەک لێکۆڵەرێک هه موو دەقەکان ، دەقی ئایینی و ئەفسانەیی و مێژوویی و واقیعی و هه ردەقێکی تر کە سودی بۆ بابەتەکە هه بێت ، دەقی لیکۆڵێنەوە ن .

-(٦) ئەشکەوتی شانە دەر گرنگیەکی جیهانی هه یە لە ڕووی پڕ نهێنی و زانیاری کۆنی ژیانی مرۆڤەوە ، یەکێ لە پسپۆرانی شوێنەوارناسی و شارە زا لە ئەشکەوتی شانەدەر دەلێ:(ئەشکەوتی شانەدەر کۆنترین و گرنگ ترین و دەوڵەمەندترین ئارشیفی مرۆڤایەتیە) یەکێکی تریان لەکاتێکدا پەنجە بۆ دەرگای ئەشکەوتی شانەدەر درێژ دەکات ، دەڵێ :(: هه رچی شارستانیەت هه یە لە دەرگای ئەم ئەشکەوتە هاتووتە دەرەوە .) مە بەستی هه موو شارستانیەتەکانی مرۆڤایەتیە . چونکە لەڕووی زەمەنەوە لەهه مووان کۆنترە .